

ВІДГУК
офіційного опонента кандидата філософських наук, доцента
Вергелеса Костянтина Миколайовича
на дисертацію Мороза Юрія Анатолійовича «Національна
традиція біблійних перекладів: філософсько-релігієзнавчий аналіз»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за
спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство

Подана до захисту дисертація Ю. А. Мороза «Національна традиція біблійних перекладів: філософсько-релігієзнавчий аналіз», написана, без сумніву, на живу, актуальну й затребувану вітчизняним релігієзнавством тему. Переклад сакральних текстів, виступаючи об'єктом наукових досліджень у різних галузях гуманітарних дисциплін, ще не досліджувався у запропонованому дисертантом ракурсі. Робота є цілісним дослідженням, яке науково обґрунтовано та послідовно підтверджує знання автором класичних перекладацьких теорій та сучасних світових концепцій перекладу Біблії, а також проблемного поля сучасного лінгвістичного релігієзнавства, лінгвокультурології, історії та інших гуманітарних напрямків науки.

Феномен перекладу Біблії перебуває у фокусі уваги перекладачів уже не одне десятиліття, чому передувала багатовікова традиція його богословського опрацювання та філологічної рефлексії. Завдання досягнути або хоча б наблизитись до досягнення природи, сутності, глибини християнського розуміння феномену Біблії, механізмів його впливу на людську свідомість, психіку й поведінку, зрозуміти закладену в ньому енергетику, у всі часи лишалося інтелектуальною, духовно потрібною справою і водночас – одним із найскладніших завдань для теоретичного дослідження. Тож філософсько-релігієзнавча проблематика перекладу Біблії національними мовами, яку обмислює дисертант, не потребує «чергових» пошуків її актуального звучання. Вона лишатиметься актуальною стільки ж, скільки буде існувати християнство в його етноконфесійних виявах.

Головна трудність пов'язана із дослідженням біблійного перекладу

саме в координатах релігієзнавства, яке, за своєю науковою природою й призначенням не може обмежитися суто філологічним, історичним, культурологічним підходом чи богословською екзегезою, а покликане виробити цілісне розуміння феномену біблійного перекладу національними мовами, зробити його концептуалізацію. І в цьому аспекті представлена дисертація, розгорнута в координатах комплексного міждисциплінарного дослідження, безумовно, заслуговує на позитивну оцінку.

Автор послідовно дотримується інтегрального підходу, прагнучи поєднати здобутки філософії, лінгвістики, культурології, богословські та суто релігієзнавчі надбання тощо. У дослідженні слушно поєднано принципи наукового пошуку, серед яких об'єктивності, історизму, функціональності, структурності, порівняння. Це сприяє поглибленню розуміння суті біблійного перекладу з урахуванням еволюційних змін перекладацьких інтерпретацій сакрального тексту, що здійснюються під впливом соціокультурних трансформацій християнського дискурсу. В межах авторської концепції виняткової актуальності набуває поняття «національна традиція біблійного перекладу», що є безпосередньо дотичним до системи утворюючих проблем і методологічних можливостей лінгвістичного релігієзнавства, фундатором якого у вітчизняному релігієзнавстві є науковий керівник дисертанта професор І. Богачевська. Останнє є особливо цінним з огляду на слабку презентованість цієї галузі досліджень у вітчизняному релігієзнавстві.

Робота ґрунтується на фундаментальних методологічних принципах академічного релігієзнавства: об'єктивності, толерантності, системності, позаконфесійності тощо. Варто зацентувати, що автору вдалося зберегти позаконфесійну позицію і неупередженість в межах такої специфічної проблематики, де спокуса втратити наукову об'єктивність є досить великою.

Дисертант чітко визначив мету дослідження й основні завдання, які передбачали здійснення порівняльного аналізу національних перекладів Біблії; розробку методології філософсько-релігієзнавчого аналізу національних традицій біблійних перекладів, зокрема, української;

визначення ролі та значення біблійних перекладів національними мовами в сучасному християнському дискурсі. Справляє позитивне враження кожен дослідницький крок дисертанта – від формування джерельної бази і до логічно-вмотивованого викладу матеріалу, відповідно до сформульованої мети і поставлених завдань, а відтак – основних положень новизни і значення отриманих результатів.

Дослідження здійснено у межах науково-дослідної програми кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка "Випробування людського буття: класичний і посткласичний дискурс" (НДР № 0111U000154).

Ю. А. Морозом проаналізовано 269 наукових та богословських джерел, з яких понад 80 – іноземними мовами, зокрема англійською, німецькою тощо, використання яких носить послідовний та системний характер.

У ході дослідження автором продемонстровано ґрунтовне знання класичних перекладацько-богословських творів Ієроніма Стридонського, Августина Аврелія, Ісидора Севільського, Мартина Лютера, Петра Вальдо Уільяма Тіндейла та інших, використання яких аргументовано у підрозділі 2.1. *«Переклад сакральних текстів у християнській богословській традиції та сучасному релігійному дискурсі»*. Виклад матеріалу доводить, що автор ґрунтовно опрацював не тільки класичні джерела, а й сучасну наукову літературу – як закордонних, так і вітчизняних авторів, як визнаних наукою корифеїв, так і праці молодих науковців.

Дослідником проаналізовано сучасні методи підходу до біблійного перекладу: структурно-трансформаційний та герменевтичний, провідні перекладацькі стратегії (теорії перекладу) світових перекладачів Біблії та перекладацьких інституцій, ХХ – ХХІ ст., зокрема теорію динамічного еквіваленту та скопос-теорію (підрозділ 1.2. дисертаційного дослідження).

Позитивом роботи можна вважати авторську дефініцію основних понять, що використовувалися в дисертації (зокрема, «переклад», «біблійний переклад», та запропоноване автором поняття «національна традиція

біблійного перекладу», евристична значущість якого ґрунтовно доведена в підрозділі 1.3).

Привілеєм другого розділу **«Феномен перекладу сакральних текстів у християнстві»** є систематичний розгляд лінгвістичних аспектів християнського дискурсу, здійснений у контексті дисертаційної проблематики в релігієзнавчому контексті. Автор доводить «логоцентричність» християнського вчення, акцентуючи дослідницьку увагу на принципових для історії перекладу Біблії моментах, таких, як вавилонське змішання мов, концепт Христа-Логоса, «тривіум» сакральних мов тощо.

Дисертантом проаналізовано розвиток перекладу Біблії національними мовами на тлі історії християнських церков в провідних країнах Європи, підкреслено вплив на формування національних традицій біблійного перекладу позамовних (екстралінгвістичних) факторів, зокрема, церковних рухів, культурних революцій та етно-національних особливостей. Другий розділ дисертації, на нашу думку, постає своєю «доказовою базою» підрозділу 1.3. дослідження.

Важливим і ґрунтовним, на нашу думку, є третій розділ дисертаційного дослідження **«Традиція біблійних перекладів в Україні»** в якому, відповідно до запропонованої автором періодизації, проаналізовано специфіку української національної традиції біблійного перекладу. Автором обґрунтовано, що закономірність появи Біблії українською мовою є одним із важливих питань культурно-історичного розвитку сучасної української нації. Слушною є також думка, що у релігієзнавчому дослідженні національної традиції біблійного перекладу до мовного й національного критеріїв аналізу необхідно додавати й конфесійний, який дозволяє враховувати специфіку розвитку християнської перекладної писемності відповідно до розвитку національних християнських Церков, потреби яких ця писемність обслуговувала.

Те, що автор з належним науковим обґрунтуванням та відповідною аргументацією включає у історію української традиції біблійного періоду

церковнослов'янський етап, має велике значення не лише для релігієзнавчої науки, а й є досить потужним аргументом у сучасній «інформаційно-ідеологічній війні» за духовний спадок Київської Русі, яка ведеться в наш час за культурну пам'ять з сусідньою державою. Концепція Ю. А. Мороза свідчить, що традиція біблійного перекладу на українських теренах є однією з найстаріших та найпотужніших у православних країнах Європи, що сприяє підвищенню престижу національної духовної культури.

Висновки дослідження є логічними і концептуально узагальненими, вони в цілому відображають розкриття поставлених дослідницьких завдань. Текст та зміст дисертаційної роботи дозволяють зробити висновок про те, що автор є компетентним дослідником, здатним продукувати та належним чином презентувати нові ідеї.

Однак, як будь-яке самостійне й новаторське дослідження, дисертація Ю. А. Мороза не позбавлена певних недоліків. Тому висловимо зауваження з метою, по-перше, визначити пропозиції щодо можливих ідей подальшого дослідження означеної проблеми; по-друге, запобігти повторенню окремих помилок у подальших дослідженнях і реалізації конкретних рекомендацій не тільки дисертантом, але і його можливих послідовників; по-третє, відзначити пріоритетні напрямки подальших досліджень з окресленої проблеми.

1. Автор у Розділі 1 ґрунтовно розглянув перекладацькі стратегії сучасних перекладачів Біблії, проте під час аналізу конкретних перекладів Біблії недостатньо використав аналіз цих стратегій. Отже, залишилося відкритим питання: чи можна їх ефективно використовувати у філософсько-релігієзнавчому дослідженні національних традицій біблійного перекладу, чи їхня продуктивність обмежується лише текстологічними дослідженнями окремих перекладів у конфесійному контексті?

2. Конфесійна специфіка біблійних перекладів в роботі розглядається лише в контексті історії формування національних традицій перекладу Святого Письма, теоретичний рівень роботи став би вищим, якби автор чітко

експлікував конфесійні розбіжності в цьому питанні, які імпліцитно простежуються у тексті другого і частково третього розділів дисертації.

3. Автор лише називає в роботі Київську, Острозьку та Львівську школи перекладачів-книжників. На нашу думку, слід було б повніше охарактеризувати представників зазначених шкіл, їхні перекладацькі принципи та специфіку перекладацьких стратегій. Зазначені аспекти лишилися в роботі, на жаль, не розглянутими, хоча такий підхід надав би можливість більш глибокого аналізу національних традицій біблійного перекладу.

4. Не зрозуміло також, чому поза увагою дисертанта залишилися рефлексії українських філософів щодо ролі Біблії у житті українців, зокрема роздуми про Біблію Г. Сковороди, філософів Києво-Могилянської Академії, Чернігівського кола книжників, Кирило-Мефодіївського братства тощо. Аналіз їхніх висловлювань щодо Святого Письма поглибив би саме філософський аспект дослідження, яке, інколи, має дещо історико-описовий ухил.

5. Не піддаючи сумніву логічну структуру дисертаційного дослідження зазначимо, що при його прочитанні відчувається, що великий обсяг накопиченого автором дослідницького матеріалу виходив за стандартні рамки кандидатської кваліфікаційної роботи, можливо, автору слід було б обмежитися лише аналізом української національної традиції біблійного перекладу.

6. У роботі мають місце русизми й певні стилістичні огріхи.

Висловлені зауваження та побажання можуть бути розцінені дисертантом як рекомендації для подальших досліджень. Вони жодним чином не применшують значення дисертації Юрія Анатолійовича Мороза, оскільки її текст є оригінальним, самостійним та завершеним дослідженням.

Достовірність основних положень і висновків, сформульованих у дисертації, не викликає сумніву. Результати дисертаційного дослідження мають важливе теоретичне й практичне значення, а отже, є вагомим внеском для розвитку українського релігієзнавства. Науковий доробок дисертанта достатньо повно викладений у наукових публікаціях. Зміст автореферату

ідентичний основним положенням дисертації.

Таким чином, дисертація Ю. А. Мороза «Національна традиція біблійних перекладів: філософсько-релігієзнавчий аналіз» повністю відповідає вимогам, що висуваються ДАК МОН України до дисертаційних досліджень і містить ґрунтовний доробок щодо розв'язання важливої наукової проблеми, що відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та
суспільних наук Вінницького
національного медичного університету
імені М. І. Пирогова

К. М. Вергелес